

УДК 371.13

ВАЖЛИВІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ**І.М.Макаревич**

Стаття присвячена тематиці, що розкриває важливість інформаційної культури у складі інформаційної компетентності майбутнього вчителя географії. Описано поняття «мотивація використання інформації», «емоційно-ціннісне сприйняття інформації» та «усвідомлене критичне ставлення до інформації». Акцентовано увагу на поглядах різних авторів на дані дефініції сутності цінностей та на власні практичні дослідження у формуванні інформаційної компетентності майбутніх учителів географії як опанування навичок інформаційної комунікації та толерантної поведінки у інформаційному та соціокультурному просторах; творчості, знаннях, сприйняття й трансляція норм і цінностей інформаційної культури; толерантність і критичність до думок інших, громадянська позиція, відповідальність. Висвітлено зміст та значення інформаційної компетентності майбутніх учителів географії, що формується у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: інформаційна культура, мотивація використання інформації, емоційно-ціннісне сприйняття інформації, усвідомлене критичне ставлення до інформації.

ВАЖНОСТЬ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ**И.М.Макаревич**

Статья посвящена тематике, раскрывающей важность информационной культуры в составе информационной компетентности будущего учителя географии. Описаны понятия «мотивация использования информации», «эмоционально-ценностное восприятие информации» и «осознанное критическое отношение к информации». Акцентируется внимание на взглядах различных авторов на данные дефиниции сущности ценностей и собственные практические исследования при формировании информационной компетентности будущих учителей географии как овладении навыков информационной коммуникации и толерантного поведения в информационном и социокультурном пространствах; творчестве, знаниях, восприятии и трансляции норм и ценностей информационной культуры; толерантность и критичность к мнениям других, гражданская позиция, ответственность. Освещены содержание и значение информационной компетентности будущих учителей географии, которая формируется в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: информационная культура, мотивация использования информации, эмоционально-ценностное восприятие информации, осознанное критическое отношение к информации.

THE IMPORTANCE OF INFORMATION CULTURE IN THE PROCESS OF INFORMATION
COMPETENCE OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS FORMATION

I. M. Makarevitch

The article is devoted to revealing the importance of information culture in structure of information competence of future Geography teachers. It describes the concept of «motivation in the use of information», «emotional value perception of the information» and «informed critical attitude towards information.» The attention is focused on the views of various authors on the data definitions of the essence of values and their own practical research into the formation of information competence of future teachers of Geography as the mastery of skills of communication and tolerant behaviour in social and cultural spaces; creativity, knowledge, perception, and translation of norms and values of information culture; tolerance and sensitivity to the views of others, citizenship, responsibility. Illuminated the content and significance of information competence of future teachers of geography, which is formed in the process of professional training.

Key words: information culture, motivation the use of information, emotional and value perception of information, an informed critical attitude towards information.

Зміст інформаційної компетентності майбутніх учителів географії має передбачати сформованість у них здатності ефективно здобувати, осмислювати та викладати у навчальному процесі ЗОШ географічну інформацію, практичні уміння використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі та у роботі з інформацією, розвиток індивідуальних психологічних та педагогічних характеристик їх особистості. Розгляд її мотиваційного компоненту передбачає детальне вивчення кожного зі складників компетенції інформаційної культури студента-географа.

На думку С. Вершловського, професійна діяльність вчителя (у тому числі й інформаційна) з одного боку обумовлена специфікою об'єкта і засобів педагогічної діяльності, з іншого – закріпленими ціннісними установками, нормами, мотивами та традиціями, що визначають зміст і спрямованість цієї діяльності [16, с. 13-15]. Отже, зміст мотиваційного ядра інформаційної компетентності майбутніх учителів географії слід обґрунтовувати, виходячи зі змісту провідної діяльності (професійна, інформаційна) та цінностей професійної культури вчителів.

У працях російських дослідників Е. Семенюка й Г. Кирилової інформаційна культура розуміється як складова загальної культури людини і людства, як «ступінь розвинутості інформаційної взаємодії й усіх інформаційних взаємодій у суспільстві» [18, с. 3] та результат продуктивної інформаційної роботи ряду поколінь, формування і забезпечення її належного рівня, що відповідає черговому кроку перспективного випереджального розвитку інформаційного співтовариства [9].

Подібні погляди висловлюють й інші науковці, які розглядають цю категорію як культуру пошуку, кодування і фіксації інформації та «якісну характеристику життєдіяльності людини у сфері одержання, передачі, зберігання та використання інформації» [8, с. 7].

Ми вважаємо дану позицію досить обмеженою, так як до змісту інформаційної культури, на нашу думку, входять вмотивоване адекватне формулювання своїх потреб в інформації, мотивація пошуку й використання необхідної інформації з усієї сукупності інформаційних ресурсів, емоційно-ціннісне сприйняття одержаної інформації і створення якісно нової; адекватне усвідомлено критичне ставлення до відбору й оцінки інформації, здатність до інформаційного спілкування.

Мета статті – охарактеризувати важливість інформаційної культури при формуванні інформаційної компетентності майбутніх учителів географії.

Наша думка підтримується в наукових дослідженнях даного питання. Так, Н. Зінов'єва пов'язує інформаційну культуру з функціонуванням інформації у суспільстві й формуванням інформаційних якостей особистості, визначаючи її як науковий напрямок і сферу діяльності, що є наслідком виокремлення й усвідомлення науковим співтовариством глобальної ролі інформації у становленні суспільства й життєдіяльності особистості [5, с. 15].

Проблемам формування інформаційної культури у студентів вищих навчальних закладів присвятили свої наукові дослідження Л. Винарик, В. Жилкін, О. Значенко, А. Коломієць, М. Назаренко, О. Краснова, Є. Медведєва [1; 3; 6; 10; 11; 14; 15]. Деякі особливості формування інформаційної культури у майбутніх учителів географії досліджували В. Корнеєв, Л. Паламарчук, О. Тімець.

З огляду на це, розвиток інформаційної культури фахівця має бути спрямованим на постійне збагачення його інформаційної компетентності, в тому числі з використанням надбань передового педагогічного досвіду, дидактичного й фактологічного матеріалу. Безумовно, значну роль у цьому відіграє мережа Інтернет, яка дозволяє винести навчальний процес за межі школи, надає вчителів географії можливість залучитися до значних масивів інформації та здійснювати професійну комунікацію. Оскільки інформаційна культура є компетенцією їхньої інформаційної компетентності то вона, на нашу думку, виступає особистісним утворенням, що містить мотивацію використання, емоційно-ціннісне

сприйняття інформації, регулювання поведінки й діяльності майбутнього вчителя на засадах усвідомленого критичного ставлення до інформаційних даних.

1. Мотивація використання інформації.

Мотивація розглядається науковцями як динамічний процес внутрішнього, психологічного і фізіологічного управління поведінкою, що включає регулювання цілеспрямованої діяльності в конкретній ситуації і виступає як сукупність внутрішніх властивостей людини. Зокрема, С. Рубінштейн вважає, що до особистісних якостей, які визначають мотиваційну сферу входять потреби особистості, її інтереси, поведінка, спрямованість на індивідуальні досягнення, самопізнання, тобто все те, що є особливо значущим для людини, що в кінцевому результаті втілюється в якості мотивів і цілей її діяльності і визначає справжній стрижень, ядро особистості. Мотивація тісно пов'язана з позицією особистості, що відображає чіткість відносин між громадським та особистісно значущим для людини [17].

Тобто, мотивацію до використання інформації розглядатимемо як результат усвідомлення соціальних установок, що з часом перетворюються в активну діяльність у системі цінностей, якими майбутній учитель географії керується в поведінці, де особливим аспектом вважаємо його орієнтацію на урахування потреб і мотивів учнів загальноосвітніх шкіл, з якими він працюватиме в майбутньому.

Підтримуючи думку Є. Ільїна, визначаємо пізнавальні мотиви (активність, бажання пізнання нового, бути корисним суспільству у процесі інформаційної та педагогічної діяльності; прагнення одержати результати від інформаційної комунікації; кар'єрного зростання), соціальні (відповідальність, успішність, енергійність та наполегливість у досягненні мети; самовизначення та самовдосконалення; участь у громадському житті), особистісні мотиви (формування інтересу до пошуку й інтерпретації інформації, до навчальної, пізнавальної, творчої діяльності; мотиви спілкування, задоволення інформаційних потреб, інформаційної безпеки) [7].

2. Емоційно-ціннісне сприйняття інформації.

Розвиток особистісних якостей і здібностей до майбутньої професійної діяльності формується як результат свідомого опанування не лише особистісною мотивацією, а й ціннісними орієнтаціями на рівні їх емоційного усвідомлення. Це підтверджується представниками різних течій психологічної науки, які вважають, що цінності є результатом активної діяльності суб'єкта, їхня сутність пізнається людиною й усвідомлюється лише у процесі суспільної діяльності, коли виявляється позитивна значущість певних об'єктів, а засвоєння особистістю цінностей суспільства є обов'язковим; на їхній основі у людини формуються ціннісні орієнтації, як певні світоглядні регулятиви поведінки і діяльності [2; 4; 13].

Ми підтримуємо думку С. Шандрюк про те, що «Активність у інформаційному процесі, сформована інформаційна культура, особистісне самовизначення, творче співробітництво школярів і дорослих у сфері ЗМІ дають підстави говорити про вихованість ціннісних орієнтацій особи, про органічну єдність соціальних і духовних властивостей учнів на більш високих рівнях розвитку, оскільки згідно із особистісно зорієнтованою концепцією виховання «Людини-Культури» соціалізацію визначають як становлення особистості через формування її соціокультурних властивостей, творчо-діяльнісне засвоєння ієрархічної системи цінностей життя і культури, зокрема інформаційної» [19, с. 14].

Ю. Кулюткін, В. Бездухов відправними для розвитку педагогіки визначають такі підходи до навчання і виховання, реалізація яких дозволяє розвивати в особистості здатність до реалізації ціннісного відношення до світу, до людей і до себе. Автори вказують на те, що «У ціннісному відношенні динамічний (відношення) і аксіологічний (цінності) аспекти освіти і виховання знаходяться в єдності і взаємозв'язку. Дані аспекти є компонентами цілісності (суб'єкт освіти – соціально-педагогічна реальність – відношення), яка задається змістовою стороною освіти (цінності) й створюється у процесі освіти і виховання через залучення студентів до цінностей, через присвоєння ними цінностей у різноманітній діяльності, що організовується викладачем» [12, с. 50].

Спираючись на розуміння науковцями сутності цінностей та на власні практичні дослідження визначаємо такі цінності у формуванні інформаційної компетентності майбутніх учителів географії як опанування навичок інформаційної комунікації та толерантної поведінки у інформаційному та соціокультурному просторах; творчості, знання, сприйняття й трансляція норм і цінностей інформаційної культури; толерантність й критичність до думок інших, громадянська позиція, відповідальність. Сформованість емоційно-ціннісного сприйняття інформації передбачає організацію та рефлексію навчання, обирання й застосування ефективних стратегій та інтерактивних технологій; здатність самостійно вчитися впродовж життя; навичок критичного мислення; визначення стратегій набуття різних способів нагромадження інформації й розв'язання пізнавальних і соціальних проблем; становлення інформаційної активності; аргументування своєї позиції до географічної інформації, толерантність у роботі з інформацією.

3. Усвідомлене критичне ставлення до інформації.

До загальних властивостей особистості відноситься її індивідуальна свідомість, завдяки якій у

людини формується певний світогляд, вона здатна пізнавати навколишній світ, мати особливе ставлення до дійсності. Для усвідомленого ставлення до інформації майбутньому вчителю необхідно оволодіти індивідуальним професійним досвідом та професійно важливими якостями. Зокрема, це впевненість у собі, наявність пізнавальної спрямованості, що сприятиме умінням регулювати свій емоційний стан й розвинути вольові якості; швидкість реакції на зміну інформаційних потоків, відсутність емоційної напруженості й достатні фізичні якості (наприклад, уміння зменшувати втомлюваність за комп'ютером).

Для успішності професійної діяльності необхідним є прояв індивідуальності майбутнього вчителя географії, що виявляється в інтересі й критичному ставленні до сучасних способів інформаційного обміну, пошуках нових способів модернізації освітнього процесу в інформаційному просторі та професійній мобільності й адаптивності в інформаційному суспільстві. В основі процесу усвідомлення й критичного ставлення особисті до певної інформації лежать такі її психічні якості як професійна мобільність у пошуках, переробці та обґрунтуванні трансляції інформації; відповідальність за інформаційну безпеку суспільства й особистості; впевненість у правильності прийняття рішень; критичне ставлення і в той же час дотримання толерантності до інформації, об'єктів та явищ в інформаційному середовищі, що швидко змінюється та критичне ставлення до інформаційного споживання. Крім того, критичному ставленню до інформації передують оволодіння студентом методами аналізу й синтезу, уміннями оцінювати достовірність інформації, методологічних позицій, здатністю використовувати їх для розв'язання практичних завдань професійної діяльності, наприклад, правильне використання цитат і здійснення посилань, володіння навичками пошуку інформації й грамотне використання Інтернет-джерел.

Узагальнення вищенаведеного матеріалу дозволяє визначити, що зміст інформаційної культури майбутніх учителів географії, як мотиваційного компонента інформаційної компетентності утворюють особистісні мотиви, професійно значущі ціннісні орієнтації, критичне ставлення до інформації, суб'єктів і явищ в інформаційному і навчальному середовищі, професійне самовизначення у інформаційній діяльності. Подальшого дослідження потребує інформаційна грамотність як ще одна складова інформаційної компетентності майбутнього вчителя географії.

Література

1. Винарик Л. С. Информационная культура в современном обществе: Учеб. пособие / Л. С. Винарик, Я. Г. Берсуцкий, Я. Г. Щедрин. – Донецк : Ин-т экономики и промышленности, 2003. – 322 с.
2. Дьяченко М.И. Краткий психологический словарь: Личность, образование, самообразование, профессия / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : «Хэлтон» 1998. – 399 с.
3. Жилкин В.В. Проблемы освоения современной информационной культуры / В. В. Жилкин // Педагогическая информатика. – 2003 – №3. – С. 3–8.
4. Здравомислов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомислов. – М. : Наука, 1986. – 351 с.
5. Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности: Введение в курс: Учеб. пособие для вузов культуры и искусства / Под ред. И. И. Горловой. – Краснодар : Уч. литература 1996. –141 с.
6. Значенко О.П. Формування інформаційної культури майбутніх учителів гуманітарних дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Значенко Олена Павлівна: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2005. – 228с.
7. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
8. Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее // Труды международной научной конференции. – Краснодар-Новороссийск, 1996. – 490 с.
9. Кирилова Г.И. Дидактические основы построения системы контроля знаний и умений в компьютерной технологии обучения: Автореф. дис...канд.пед.наук: 13.00.01 / Рос. Академия образования. Ин-т сред. спец. образования. – Казань, 1994. – 18 с.
10. Коломієць А.М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Коломієць Алла Миколаївна: – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ, 2008. – 432с.
11. Краснова О.В. Развитие информационной культуры личности как комплексная профессионально-педагогическая проблема [Электронный ресурс] – Электрон. дан. – «Образование: исследовано в мире», 2003. – Режим доступа: <http://www.oim.ru/reader.asp?номер=207>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
12. Кулюткин Ю.Н. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя / Ю.Н. Кулюткин, В.П. Бездухов. – Самара : СамГПУ, 2002. – 400 с.
13. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1997. –688 с.
14. Медведева Е.А. Основы информационной культуры / Е. А. Медведева // Социс. – 1994. – № 11. – С.59.
15. Назаренко М.М. Формирование информационной культуры – необходимая составляющая профессиональной подготовки педагогов-психологов – [Электронный ресурс] – Электрон. дан. – Материалы конференции «Информационные технологии в образовании – 2003» – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2517.html>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
16. Профессиональная деятельность молодого учителя : Социально-педагогический аспект / Под ред. С. Г. Вершловского, Л. Н. Лесохиной. – М. : Педагогіка, 1982 – 144 с.

17. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира / С. Л. Рубинштейн. – М. : АПН РСФСР, 1957. – 328 с.
18. Семенюк Э.П. Технологический этап научно-технической революции информатики / Э. П. Семенюк // НТИ. Сер.1. – 1995. – №1. – С.1–9.
19. Шандрук С.І. Виховання ціннісних орієнтацій старшокласників засобами масової інформації : Автореф. дис... канд.пед.наук : 13.00.07. – теорія і методика виховання / С. І. Шандрук. – К., 2001. – 19 с.

References

1. Vinarik L. S. Informatsionnaya kultura v sovremennom obschestve: Ucheb. posobie / L. S. Vinarik, YA. G. Bersutskiy, YA. G. SCHedrin. – Donetsk : In-t ekonomiki i promyshlennosti, 2003. – 322 s.
2. Dyachenko M.I. Kratkiy psihologicheskiy slovar: Lichnost, obrazovanie, samoobrazovanie, professiya / M. I. Dyachenko, L. A. Kandyibovich. – Mn. : «Helton» 1998. – 399 s.
3. Jilkin V.V. Problemy osvoeniya sovremennoy informatsionnoy kulturyi / V. V. Jilkin // Pedagogicheskaya informatika. – 2003 – №3. – С. 3–8.
4. Zdravomislov A.G. Potrebnosti. Interesy. TSennosti / A. G. Zdravomislov. – М. : Nauka, 1986. – 351 s.
5. Zinoveva N.B. Informatsionnaya kultura lichnosti: Vvedenie v kurs: Ucheb. posobie dlya vuzov kulturyi i iskusstva / Pod red. I. I. Gorlovoy. – Krasnodar : Uch. literatura 1996. – 141 s.
6. Znachenko O.P. Formuvannya informatsiynoi kul'tury maybutnikh uchyteliv humanitarnykh dystsyplin : dys. ... d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya ta metodyka profesiynoyi osvity» / Znachenko Olena Pavlivna: Natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni M.P. Drahomanova. – Kyiv, 2005. – 228s.
7. Ilin E.P. Motivatsiya i motivyi / E. P. Ilin. – SPb. : Piter, 2000. – 512 s.
8. Informatsionnaya kultura lichnosti: proshloe, nastoyashee, budushee // Trudyi mejdunarodnoy nauchnoy konferentsii. – Krasnodar-Novorossiysk, 1996. – 490 s.
9. Kirilova G.I. Didakticheskie osnovy postroeniya sistemy kontrolya znaniy i umeniy v kompyuternoy tehnologii obucheniya: Avtoref. dis...kand.ped.nauk: 13.00.01 / Ros. Akademiya obrazovaniya. In-t sred. spets. obrazovaniya. – Kazan, 1994. – 18 s.
10. Kolomiyets' A.M. Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannya informatsiynoi kul'tury maybutn'oho vchytelya pochatkovykh klasiv : dys. ... d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya ta metodyka profesiynoyi osvity» / Kolomiyets' Alla Mykolayivna: – Instytut pedahohichnoyi osvity i osvity doroslykh APN Ukrayiny. – Kyiv, 2008. – 432s.
11. Krasnova O.V. Razvitie informatsionnoy kulturyi lichnosti kak kompleksnaya professionalno-pedagogicheskaya problema [Elektronniy resurs] – Elektron. dan. – «Obrazovanie: issledovano v mire», 2003. – Rejim dostupu: <http://www.oim.ru/reader.asp?nomer=207>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.
12. Kulyutkin YU.N. TSennostnyie orientiryi i kognitivnyie strukturyi v deyatel'nosti uchitelya / YU.N. Kulyutkin, V.P. Bezduhov. – Samara : SamGPU, 2002. – 400 s.
13. Maslou A. Novyye rubeji chelovecheskoy prirody / A.Maslou. – М. : Smyisl, 1997. – 688 s.
14. Medvedeva E.A. Osnovy informatsionnoy kulturyi / E. A. Medvedeva // Sotsis. – 1994. – № 11. – С.59.
15. Nazarenko M.M. Formirovaniye informatsionnoy kulturyi – neobhodimaya sostavlyayuschaya professionalnoy pidgotovki pedagogov-psihologov – [Elektronniy resurs] – Elektron. dan. – Materialyi konferentsii «Informatsionnyie tehnologii v obrazovanii – 2003» – Rejim dostupu: <http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2517.html>. – Zagol. z ekranu. – Mova ros.
16. Professionalnaya deyatel'nost molodogo uchitelya : Sotsialno-pedagogicheskii aspekt / Pod red. S. G. Vershlovskogo, L. N. Lesohinoy. – М. : Pedagogika, 1982 – 144 s.
17. Rubinshteyn S.L. Bytie i soznanie. O meste psihicheskogo vo vseobschey vzaimosvyazi yavleniy material'nogo mira / S. L. Rubinshteyn. – М. : APN RSFSR, 1957. – 328 s.
18. Semenyuk E.P. Tehnologicheskii etap nauchno-tehnicheskoy revolyutsii informatiki / E. P. Semenyuk // NТИ. Ser.1. – 1995. – №1. – С.1–9.
19. Shandruk S.I. Vykhovannya tsinnisnykh oriyentatsiy starshoklasnykiv zasobamy masovoyi informatsiyi : Avtoref. dys... kand.ped.nauk : 13.00.07. – teoriya i metodyka vykhovannya / S. I. Shandruk. – К., 2001. – 19 с.